

Kulturmiljö för alla

Forntidsvandringar i Eskilstuna, Flen och
Nyköping år 2017

Titel: Kulturmiljö för alla, Forntidsvandringar i Eskilstuna, Flen och Nyköping år 2017

Utgiven av: Länsstyrelsen i Södermanlands län

Utgivningsår: 2017

Författare: Lucie Riad och Agneta Scharp

Omslagsfoto: Länsstyrelsen i Södermanlands län

Diariennr: 851-6813-2017

Rapportnr: 2017:9

ISSN-nr: 1400-0792

Layout: Länsstyrelsen i Södermanlands län

Rapporten finns på: www.lansstyrelsen.se/sodermanland/publikationer

Innehåll

Sammanfattning	4
Sammanfattande slutsatser av projektet	4
Varför forntidsvandringar?	5
Syfte	5
Koppling till nationella och regionala mål och strategier	5
Genomförande.....	6
Val av platser och fornlämningar.....	6
Vandringarnas upplägg och längd	7
Broschyrer och annat material	7
Marknadsföring.....	8
Deltagarna	9
Hur samtal och möten stimulerades	10
Medarrangörer, boulespel och grillning.....	12
Samlade erfarenheter	12
Vandringen - möten och samtal	12
Deltagarna	13
Enkäterna och mötet med medarrangörer	14
Vandringsledarna	15
Marknadsföring och broschyr	16
Lärdomar och goda råd	16
Litteraturförteckning	18
Bilaga 1. Enkät svar från medarrangörerna om vandringarna	19
Bilaga 2. Enkät svar från folkhögskoleeleverna om vandringen	21
Bilaga 3. Enkät svar från medarrangörerna om broschyrerna	22
Bilaga 4. Enkät svar från folkhögskoleeleverna om broschyren	23

Sammanfattning

Under sensommaren år 2017 har Länsstyrelsen i Södermanlands län genomfört tio ”fortidsvandringar” i Eskilstuna, Nyköpings och Flens kommuner. Vandringarna är resultatet av ett pilotprojekt som handlar om integration och fornlämningar, kallat ”Kulturmiljö för alla” som bygger på idén att åstadkomma möten och främja samtal mellan människor med svensk och/eller utländsk bakgrund. Vandringsturerna har förlagts till bostadsområden där många asylsökande och personer med utländsk bakgrund bor och där det finns fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar. Urvalet av lämningar att besöka har i första hand styrts av närheten till staden och bostadsområdena, snarare än av lämningarnas pedagogiska eller vetenskapliga värde.

Som ett resultat av inbjudningar och öppen annonsering har människor samlats för att tillsammans med två vandringsledare besöka fornlämningar och kulturhistoriska lämningar under en mellan tre och fem timmar lång vandringstur. Under turen har gruppen stannat upp på ett antal intressanta platser och pratat om dessa. Vid varje plats har olika engagerande frågor lyfts av såväl deltagare som vandringsledare. Frågorna har ofta haft beröringspunkter med våra liv idag, i Sverige och i andra länder. Vid varje vandringstillfälle deltog mellan 10 och 40 deltagare.

En kortfattad informationsbroschyr har tagits fram till varje vandringstur, vilken har fungerat som underlag för frågor och samtal. Broschyren finns tillgänglig att ladda ner från Länsstyrelsens webbsida.

Sammanfattande slutsatser av projektet

- Möten och samtal mellan människor i en grupp
 - uppstår lätt vid vandringsturer i natur- och kulturmiljöer,
 - inspireras tydligt av fornlämningar och kulturhistoriska lämningar,
 - stimuleras genom förberedda och sakkunniga samtalsledare,
 - främjas vid gemensam fikapaus.
- Beredskap måste finnas för tolkning för deltagare med olika språkbakgrund och eventuellt för översättning av material.
- Medverkan av lokala föreningar förutsätter tidig involvering i planeringen.
- En vandring om tre timmar, inklusive fikapaus är lagom och ger utrymme för spontana samtal.
- Vandringar på vardagar, efter arbetstid verkar passa de flesta bäst.

Varför forntidsvandringar?

Länsstyrelsen ska se till att de mål som riksdagen och regeringen slagit fast inom olika politikområden uppnås. Utgångspunkten för det aktuella pilotprojektet "Kulturmiljö för alla" är de integrations- och kulturpolitiska målen.

Idén var att använda fornlämningar som ligger i stadsnära miljöer som besöksplatser för möten och samtal mellan människor med utländsk respektive svensk bakgrund, som en inkluderande kraft för alla.

Projektet utgick från två premisser:

- Integration är en ömsesidig process mellan människor med utländsk respektive svensk bakgrund, som underlättas av möten och samtal. När människor möts och umgås med varandra minskar fördomar.
- Forntida kulturmiljöer och fornlämningar är intresseväckande och har potential att bli uppskattade besöksmål för alla. En särskild kvalitet med fornlämningar som utgångspunkt för samtal är att det sällan finns ett "rätt" eller ett "fel" vad gäller tolkningen av dem.

Genom att synliggöra influenser från olika kulturer i samhällen från förhistorisk tid till nutid skulle forntidsvandringen kunna vidga människors perspektiv och främja integration.

Syfte

Syftet med pilotprojektet har varit att under gemensamma vandringar med forntidstema skapa möten och samtal mellan människor, med svensk respektive utländsk bakgrund. Ökad kunskap om den lokala kulturmiljön skulle fungera som en inkluderande kraft för alla.

På lång sikt är syftet att forntidsvandringarna ska fortlöpa av egen kraft, t.ex. genom att människor med utländsk bakgrund eller andra, organiserar rövning av fornlämningarna eller leder egna vandringar och utvecklar kulturmiljöerna bland annat genom guidning eller som besöksmål för turister.

Koppling till nationella och regionala mål och strategier

Projektet har fokuserat på vandring och platser för möten och samtal snarare än på målgrupper. Detta för att undvika kategoriseringar av människor. Det nationella integrationspolitiska målet är att alla människor ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Projektet ska bidra till att människor som annars kan ha svårt att få kontakt med varandra, får möjligheter att träffas och tillsammans ta del av kulturarvet.

Projektet svarar också väl mot de nationella målen för kulturpolitiken där kultur ses som en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet och mångfald ska prägla samhällets utveckling. Målen för det statliga kulturmiljöarbetet ska främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och

- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Projektet uppfyller flera av regeringens tio nationella friluftsmålen, bland andra ”Attraktiv tätortsnära natur”, ”Tillgänglig natur för alla” med flera.

Genomförande

Pilotprojektet ”Kulturmiljö för alla”, är ett tvärsektoriellt samarbete mellan Kulturmiljö- och Välfärdsfunktionerna, som inleddes år 2016 med en kort förstudie (Scharp & Riad, 2016). Huvuddelen av pilotprojektet bedrevs under perioden april till september år 2017 under ledning av Lucie Riad och Agneta Scharp, integrationsansvarig respektive arkeolog vid Länsstyrelsen i Södermanlands län. Nio öppna vandringar genomfördes i tre kommuner, i samarbete med lokala föreningar. En extravandring ordnades i början av september för två av Nyköpings folkhögskolas klasser.

Som ett komplement till forntidsvandringarna erbjöds boulespel i anslutning till vandringarna, något som ökade möjligheterna till möten och samtal. Det passade bra eftersom ett bouleprojekt just hade startat i länet med inriktning på att ordna verksamhet för asylsökande.

Projektet inkluderar även föreliggande utvärdering som bland annat bygger på en enkätfrågan till alla medverkande föreningar och kommuner samt ett utvärderingsmöte som hölls i Flen.

Val av platser och fornlämningar

Urvalet av platser där vandringar planerades, gjordes med utgångspunkt från områden i länet där många vuxna asylsökande bor i eget boende, det vill säga inte på någon anläggning. Möjliga fornlämningar att besöka på dessa platser kontrollerades genom fastighetskartan och FMIS (www.fornsok.se). Tanken var att platserna för forntidsvandringarna skulle vara lätt tillgängliga, så att intresserade deltagare inte behövde vara beroende av privata bilar eller kommunala färdmedel.

I tre kommuner utvaldes lämpliga vandringssträckor. I Flens kommun valdes bostadsområdet Salsta med närheten till Stenhammar ut. I Eskilstuna kommun valdes Årbyskogen ut. Det är ett känt och välbesökt frilufts- och naturområde beläget mellan bostadsområdena Årby och Skiftinge. I Nyköping planerades vandringen mellan bostadsområdet Brandkärr och Hålletområdet.

De fornlämningar som valdes ut för vandringsturerna utgjordes av gravar och gravfält från järnåldern, en järnåldersboplatz, en runsten, tre bytomter med rötter i medeltiden, torplämningar, en gammal skolplatz, en järngruva och en silvergruva, boplatser från järnåldern och bondestenåldern och en naturbildning till vilken en muntlig tradition var knuten.

Ingen av fornlämningarna eller de andra platserna var särskilt framträdande och ingen av dem har varit föremål för skötselinsatser eller var utmärkta med skyltar. Det var snarare så att platserna genomgående var övervuxna av ris, buskar och annan vegetation. Platsernas värde låg istället i att de omfattade kompletta, orörda fornlämningar kring vilka en berättelse kunde formuleras, en berättelse som kunde vara utgångspunkt för olika åsikter, erfarenheter eller nya berättelser.

Vandringarnas upplägg och längd

Under en ”provvandring” av varje sträcka, tillsammans med samordnare för språkvänner¹ på respektive ort, diskuterades vilka ämnen som kunde tas upp till diskussion vid varje fornlämning. Eftersom flera av deltagarna vid provvandringarna själva hade utländsk bakgrund gav det en någorlunda förståelse för hur olika inslag i vandringarna kunde uppfattas. Till exempel tog en av deltagarna ett steg tillbaka då vi stod på en järnåldersgrav och utropade:

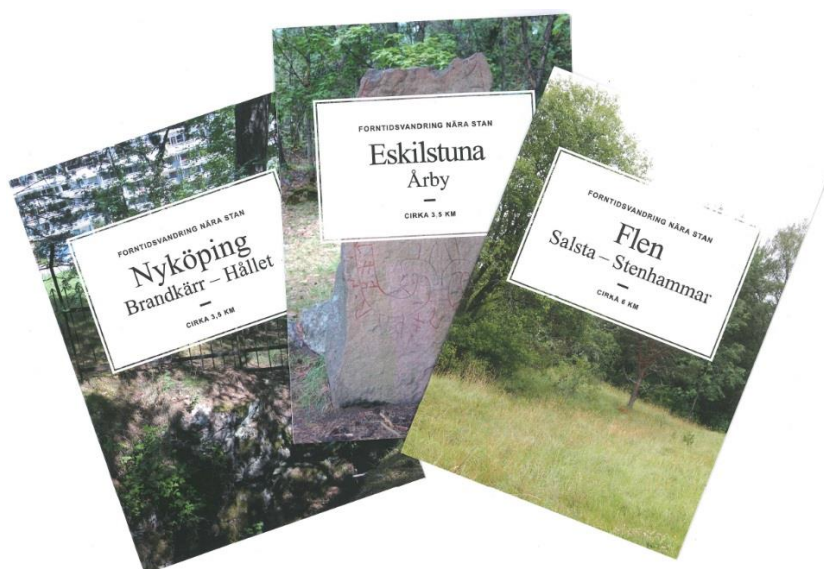
- *Men här kan vi inte stå. Man måste faktiskt respektera de döda.*

Genomförandet av forntidsvandringarna byggde sedan på att en blandad grupp av personer med svensk respektive utländsk bakgrund träffades tillsammans med två vandrigsledare och vandrade tillsammans. Under turen stannade gruppen upp vid kända fornlämningar eller kulturhistoriskt intressanta platser där en kort historia om platsen berättades. Därefter fördes samtal om platserna eller så diskuterades en engagerande fråga med någon form av anknytning till platsen.

För att ge tid till möten och samtal planerades ganska långa vandringar. Sex vandringar om ca tre timmar genomfördes, där mellan fem och sju platser besöktes. Tre vandringar var längre och tog ca fem timmar. Vid de längre vandringarna besöktes mellan sex och elva platser. Under vandringen mellan fornlämningarna skapades utrymme för småprat kring det man upplevt eller annat.

Broschyren och annat material

Som underlag för vandringarna utarbetades, inom ramen för projektet, en kortfattad broschyr (fig. 1) till varje område. Alla som deltog i vandringarna skulle få en broschyr i handen att ha med sig och bläddra i. Broschyren skulle fungera som inspirationskälla.

Tre broschyrer framtagna av Länsstyrelsen för projektets räkning

¹ Språkvänner är löst organiserade i nätverk som drivs av respektive kommun. Läs mer om språkvänner på www.sprakvan.se.

Broschyrerna togs även fram i syfte att uppmuntra deltagarna på forntidsvandringar, skolor, SFI, turister med flera att ordna egna vandringar eller guidningar. De finns där- för tillgänglig att ladda ner från Länsstyrelsens hemsida².

"Run-ID" framtaget av Länsstyrelsen för projektets räkning.

Utöver broschyren fick alla deltagare ett "run-ID" som visar den yngre futharken (run- alfabetet). Run-ID:et kan användas för att tolka och läsa runor själv, närhelst man stan- nar till vid en runsten. Det har samma format som kontokort och kan lätt förvaras i plånboken. Run-ID:et framställdes inom ramen för projektet, eftersom en av vandring- arna, den i Eskilstuna, omfattade ett besök vid en runsten.

Under vandringarna fick deltagarna också en pappsticka i form av ett bokmärke som vi- sar forntidens olika perioder på ena sidan och förhistorien i Sverige relaterat till händel- ser i omvärlden³ på den andra.

Marknadsföring

Olika metoder och informationskanaler användes för att nå ut till intresserade deltagare. Att nå människor med utländsk bakgrund och särskilt dem som har svårt med svenskan bedömdes utgöra den största utmaningen. Eftersom språkvänner⁴ finns på alla tre orter planerades dessa att utgöra den primära gruppen att samarbeta med. En inventering av lokala föreningar gjordes eftersom dessa också bedömdes ha goda förutsättningar att nå dem som är nya i landet. Språkvänner och föreningar kontaktades och erbjöds att delta som medarrangörer.

Enkla affischer med information om tid och plats för vandringarna togs fram. De sattes upp på bibliotek och i trapphus i de olika bostadsområdena med hjälp av föreningar och bostadsbolag⁵.

Information om vandringarna lades också ut i respektive kommuners evenemangsgui- der, i en lokaltidnings evenemangsguide, på några medarrangörers face- booksidor⁶ samt i Länsstyrelsens webbkalendarium.

I anslutning till den första vandringen skickades också ett pressmeddelande ut. I media blev forntidsvandringarna uppmärksammade genom två tidningsartiklar (14 och 23 au- gusti), två radioinslag i P4 Södermanland (16 och 21 augusti) samt ett TV-inslag i SVT Sörmland (30 augusti).

² <http://www.lansstyrelsen.se/Sodermanland/Sv/manniska-och-samhalle/integration/ideell-sektor/Sidor/Forntidsvandringar-n%c3%a4ra-stan.aspx>

³ Bokmärket var tidigare framtaget av arkeologiföretaget SAU i samband med en arkeologisk undersökning i Nyköping.

⁴ Språkvänner är löst organiserade i nätverk som drivs av respektive kommun. Läs mer om språkvänner på www.sprakvan.se.

⁵ Flens Bostad AB.

⁶ Friluftsrådgivandets och Sörmlandsledens facebook- sidor.

Eskilstuna-Kuriren den 23 augusti 2017

Deltagarna

Vid varje vandring deltog i genomsnitt 22 personer (tabell 1). Gruppernas sammansättning med avseende på människor med utländsk respektive svensk bakgrund varierade. Vid de tre vandringar som hade flest deltagare var fördelningen mellan personer med svensk och utländsk bakgrund jämn. Dessa vandringar inträffade på vardagar, en gång på vardera orten, i soligt väder, två av dem på kvällstid.

Många äldre deltog i vandringarna. Vid flera tillfällen kom deltagare som hade litet svårt att gå. Några av dem avbröt halvvägs medan andra fullföljde vandringarna. Även en del av de barnfamiljer som deltog avvek tidigare. Endast ett fåtal barn deltog. Vid ett par av vandringarna anslöt människor efter en stund vilket berodde på att de inte hade hittat till startplatsen eller var försenade av andra skäl.

Att döma av vad som kunde utrönas under vandringarna hade de flesta kommit antingen för att de var intresserade av evenemanget, av fornlämningar eller av det område de bor i. En av deltagarna berättade att hon hade läst om vandringen i tidningen:

- Jag tänkte: Äntligen görs något som handlar om Brandkärr, det kändes precis som när nobelpriset i litteratur dels ut!

En annan deltagare tyckte att vandringarna gav en varm känsla för den plats han bor på:

- Jag kommer att ta med mig min familj på den här vandringsturen.

Tabell 1. Plats, tidpunkt, antal deltagare och blandning av människor samt väder på vandringarna.

Vandring	Vecko- dag	Datum	Tidpunkt	Antal deltagare	Blandning av männi- skor med avseende på bakgrund	Väder
Brandkärr - Hållet	lördag	19 aug.	kl. 14-17	19	enstaka med ut- ländsk bakgrund	soligt och varmt
Brandkärr - Hållet	torsdag	24 aug.	kl. 17-20	25	hälften med utländsk och hälften med svensk bakgrund	soligt och varmt
Brandkärr - Hållet	fredag	1 sept.	kl. 11-16	15	enstaka med ut- ländsk bakgrund	soligt och varmt
Brandkärr - Hållet	tisdag	12 sept.	kl. 13- 15.30	30	samtliga med ut- ländsk bakgrund (ex- travandring)	växlande
Salsta - Stenham- mar	onsdag	16 aug.	kl. 17-20	39	hälften med utländsk och hälften med svensk bakgrund	soligt och varmt
Salsta - Stenham- mar	lördag	26 aug.	kl. 14-17	11	samtliga med svensk bakgrund	soligt och varmt
Salsta - Stenham- mar	söndag	10 sept.	kl. 11-16	18	enstaka med ut- ländsk bakgrund	växlande
Årby	torsdag	17 aug.	kl. 17-20	17	flest med utländsk bakgrund	soligt
Årby	måndag	21 aug.	kl. 14-17	33	hälften med utländsk och hälften med svensk bakgrund	soligt
Årby	söndag	3 sept.	kl. 11-16	15	enstaka med ut- ländsk bakgrund	växlande och litet regn

Många deltagare var nyinflyttade på orten och därmed nyfikna på sina nya omgivningar. Detta gällde både inflyttade från utlandet och från andra delar av Sverige.

Vid en av vandringarna deltog en grupp unga pojkar med utländsk bakgrund från projektet ”Schysst sommar och vinter” som Naturskyddsföreningen driver, tillsammans med sina ledare. Vid en annan deltog två vuxenklasser med elever med utländsk bakgrund tillsammans med sina lärare från en folkhögskola.

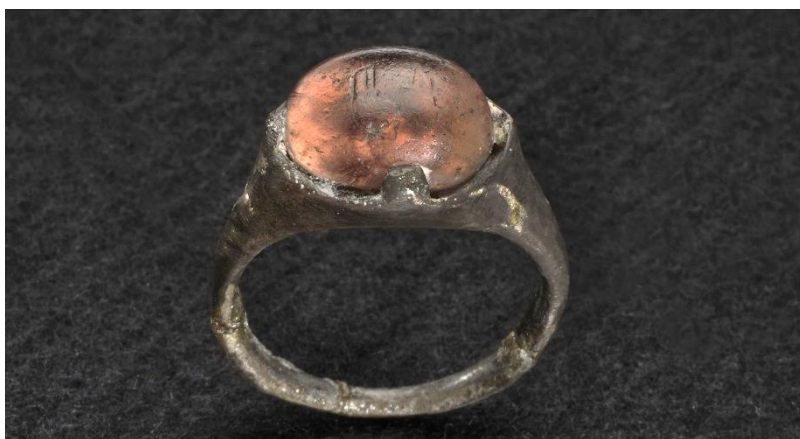
Hur samtal och möten stimulerades

Vandringarna leddes av en vandringsledare/arkeolog från Länsstyrelsen som hade förberett olika samtalsämnen utifrån de fornlämningar och platser som besöktes. För att främja samtal uppmanades deltagarna att ställa sig i en cirkel så att alla kunde se varandra, exempelvis runt en grav, där en inledande beskrivning av platsen och/eller en förhistorisk företeelse presenterades. Det pedagogiska upplägget utvecklades och förtydligades efterhand.

Varje plats förknippades med allmänmänskliga företeelser, som hur man bor, vad man äter, varför man begraver sina döda, hur man klär sig m.m. Föremål, fornfynd och bilder som illustrerade och förstärkte känslan för platsen skickades runt, vilket också stimulerade till samtal.

Under flera av vandringarna förkom spontana avbrott då deltagarna förklarade eller tolkade för varandra. Vid vissa tillfällen blev gruppen tämligen utspridd. Det var ibland svårt för dem som inte kunde svenska så bra att hänga med och det blev litet sidodiskussioner. Här kunde den andra vandringsledaren hjälpa till om någon deltagare inte förstod. Viktigt var också att den andra vandringsledaren uppmärksammade funderingar, fångade upp frågor, uppmuntrade diskussioner och att deltagarna berättade om sådant de själva kände till eller reflekterade över.

Deltagarna ställde många frågor och kommenterade det sagda: När kom den första katten? Hur vet man att stenhögen är en grav? Hur många ligger begravda i samma grav? Hur många bodde det i Sverige under stenåldern? Har det bott folk här i mer än 500 år. Hur såg kläderna ut? Men vattnet var väl mycket högre förr? Här borde det vara skyltar!

Fingerring funnen på Birka, foto Statens Historiska Museum (cc by 2.5 SE)

Vid ett tillfälle visades en bild på ett gravfynd från Birka. Det utgjorde ett exempel på fina, vikingatida gravgåvor som vittnade om samtida kontakter med Mellanöstern. Då utbrast en av vandrarna:

- *Titta! Det står Allah på den här ringen.*

När en annan man fick se en bild på små lerfigurer från stenåldern berättade han att där han brukade simma i havet i Syrien fanns det fullt av sådana på botten .

En deltagare såg likheter mellan hur en vikingatida kvinnodräkt kan ha sett ut och hur den traditionella syriska kvinnodräkten såg ut. Han skickade senare bilder som användes på de efterföljande vandringarna.

Vid en fornlämning visades en bild på ett vikingaskepp med segel. En av de unga män som var med på vandringen började då fingra på sitt halsband och ville visa det för de andra. Det var ett hänge som föreställde tyg som var svept runt ett kors. Han tyckte att vikingaseglet liknade hans hänge. Han berättade att han var mandé och tillhörde den gnostiska läran mandeism som har Johannes döparen som centralfigur.

Under alla vandringarna förekom en väl tilltagen fikapaus, där Länsstyrelsen i samarbete med lokala föreningar bjöd på kaffe, te och tilltugg. Det framgick tydligt att fikastunden utgjorde en betydelsefull del av vandrandet i naturen oavsett varifrån man kommer. Att samtala över en måltid skapar gemenskap.

Medarrangörer, boulespel och grillning

De föreningar som deltog som medarrangörer var Sörmlandsleden, ett par hembygdsföreningar, studieförbund, ett kommunalt servicekontor, ett par kommunbiologer samt integrationsstrateger/-samordnare och språkvänner på samtliga orter⁷.

Medlemmar från hembygdsföreningarna bidrog med information och guidning vid vissa platser under vandringarna, exempelvis vid torpen under Flensvandringarna och vid gruvan under Nyköpingsvandringarna.

Vid samtliga vandringstillfällen fanns BouleCLINIC, en arrangör av boulespel, med som ett ”prova-på-komplement” till forntidsvandringarna. Boulespelen anordnades före eller efter vandringarna på befintliga banor eller på en plan och jämn grusplan. Vid ett tillfälle dök det upp närmare tjugo personer på boulespelet, de flesta människor med utländsk bakgrund. Det visade sig att de var medlemmar i en lokal bouleklubb som för tillfället låg i träda.

Den sista vandringen, på vardera av de tre platserna, genomfördes som en längre vandring om fem timmar, där alla platser som valts ut för broschyren besöktes. För att deltagarna skulle orka inflikades kortare godispausar samt en längre förstärkt fikapaus i mitten. Dessa sista vandringar avslutades med att det erbjöds gemensam grillning.

Samlade erfarenheter

Utvärderingen består av en sammanställning av erfarenheter och funderingar från pilotprojektet. Antalet deltagare på de olika vandringarna har granskats.

Som underlag till utvärderingen delades enkäter till ut till medarrangörerna, folkhögskoleeleverna och deras lärare med frågor om såväl vandringen som broschyrerna. Ett gemensamt utvärderingsmöte hölls också i Flen dit samtliga medverkande föreningar och kommuner inbjöds.

Vandringen - möten och samtal

Det visade sig att fornlämningar fungerade som inspiration och att nya möten och samtal verkligen ägde rum under vandringarna. Det var inte fornlämningarnas tydlighet eller monumentalitet som avgjorde om samtal kom igång eller inte utan snarare att man kunde förstå att platsen hade använts av människor för länge sedan. En förutsättning var att en vandringsledare hade förberett sig i sakfrågor som till exempel begravningsritualer och klädedräkter i forntid och nutid respektive i Sverige och i omvärlden, eller istället och de olika havsnivåerna under olika tider.

⁷ Sörmlandsledens regionansvariga i Flen, Flens Hembygdsförening, Nyköpings Hembygdsförening, Kommunservice Brandkärr, Naturstugan i Årby och föreningen BouleCLINIC.

En deltagare utbrast vid en fornlämning inne i själva bostadsområdet:

- *Här har jag gått ut från mitt trapphus i årtal utan att ha en aning om att det låg en tusenårig fornlämning 20 meter framför mig!*

Vandringarna förutsatte att deltagarna kunde svenska någorlunda. Vid flera tillfällen blev det naturligt så att deltagare tolkade åt varandra, vilket fungerade bra och blev ett positivt inslag för alla deltagare. Trots eventuella språkbarriärer upplevde deltagarna ändå det trevliga i att vara ute tillsammans och kunna samtala litet under vandringen och vid fikapausen. En av deltagarna framhöll:

- *Vad roligt att de nya svenskarna är intresserade av våra fornlämningar.*

En nyinflyttad person sade efter vandringen:

- *I'm more connected to Flen now.*

En intresserad arabisktalande person hade tänkt att gå med på vandringen men avstod. Det berodde troligen på att han inte trodde att han skulle klara språket.

Deltagarna

I de nio öppna vandringarna deltog mellan 11 och 39 personer, vilket innebär sammanlagt 192 personer (enstaka personer deltog på flera vandringar och har därmed räknats två gånger). I genomsnitt deltog 22 per vandring (tabell 2). En extra vandring hölls för 30 elever med utländsk bakgrund och deras lärare vid Nyköpings Folkhögskola. Om man studerar utfallet av de öppna vandringarna kan man trots det ringa materialet möjligen ändå dra några slutsatser:

- De kortare vandringarna lockade fler människor än de längre.
- Vandringar på vardagarna lockade fler än under helgerna.
- Kvällsvandringarna lockade fler än eftermiddagsvandringarna.

Det finns ytterligare orsaker som kan ha påverkat antalet deltagare. Vid den vandring i Flen som drog flest deltagare hämtades flera av personerna med utländsk bakgrund till vandringen av samordnaren för språkvänner. Detta, och att han själv följde med på vandringen hade förmodligen stor betydelse för deras deltagande.

Vid den vandring som drog flest deltagare i Eskilstuna lockade motsvarande samordnare med att lokal-TV, -radion och -tidningen skulle göra reportage om vandringen.

Vid en av de andra Eskilstunavandringarna motiverades ett gäng ungdomar att delta av Naturskyddsföreningen. En slutsats är att det underlättar för en del människor med utländsk bakgrund att någon följer med till en ny aktivitet, ibland för att hitta dit, men kanske främst för att bli ordentligt introducerade.

Tabell 2. Vandringarnas utfall med avseende på antal deltagare

Typ av vandring	Antal vandringar	Antal deltagare i genomsnitt
Samtliga vandringar	9	21
tretimmarsvandringar	6	24
femtimmarsvandring	3	16
skolvandring	1	30
eftermiddagsvandring	3	21
kvällsvandring	3	27
vardagsvandring	5	26
helgvandring	4	16
Brandkärr - Hållet	3	21
Salsta - Stenhammar	3	23
Årby	3	22
Soligt och varmt	5	22
Soligt	7	23
Växlande molnighet	2	16

Flera nationaliteter var representerade genom personer från bland annat Etiopien, Kenya, Somalia, Eritrea, Irak, Libanon, Syrien, Frankrike, Tyskland, Finland och naturligtvis Sverige. Den stora muslimska högtiden "Eid al-Adha"⁸ inträffade samma helg som två vandringar var inplanerade, vilket inte uppmärksammades då datum för turerna planerades. Detta förklarar troligen att det inte kom så många människor med utländsk bakgrund som förväntat till de båda vandringarna den 1 och 3 september i Nyköping respektive Eskilstuna. Söndagen den 27:e augusti hade språkvännerna i Flen en gemensam aktivitet, vilket förmodligen förklarar att ingen deltagare med utländsk bakgrund kom till vandringen på lördagen den 26:e.

Beträffande det av målen med projektet som handlade om att människor med utländsk bakgrund skulle öva svenska, riktade detta sig i första hand till deltagare i samband med en studiesituation. Eftersom övervägande delen av vandringarna var öppna vandringar för alla, framhölls inte svenska-övningar framför möten och samtal generellt.

Enkäterna och mötet med medarrangörer

Tio personer, som tillsammans representerade samtliga medarrangörer, besvarade enkäten som rörde vandringen (bilaga 1). De vanligaste kommentarerna handlade om förlämnarna. Ett par personer uttryckte det så här:

- *Ja, vi var nog många som blev förvånade över platsens historia och vad som gömdes under mossan.*

En av medarrangörerna kommenterade att det som berättades vid varje plats innehöll för mycket fakta vilket gjorde det svårt för många att hänga med. En annan medarrangör sa att själva vandringen var mycket intressantare än han förväntat sig efter provvandringen och att det var bra att deltagarna fick så mycket information om varje plats. Det var också den vanligaste reaktionen bland deltagarna.

⁸ Den infaller under den månad som vallfärden till Mecka äger rum och förknippas särskilt med en prövning i Abrahams liv då Gud befälde honom att offra sin son Ismael.

Det var uppenbart att en hel del deltagare hade svårt med språket. Det blev extra svårt om man inte hörde ordentligt. För- och nackdelar med mikrofon belystes. Andra förslag handlade om tolkning på olika sätt.

En vanlig reaktion var att själva vandrandet mellan fornlämningarna och fikastunden var värdefull och gav goda möjligheter till samtal mellan deltagarna.

Att ha ett mer komprimerat program så det inte blev så långt var en idé som framfördes. Särskilt de sista vandringarna femtimmarsvandringarna med erbjudande om gemensam grillning efteråt, kändes för långa. Men de flesta tyckte att en tretimmarsvandring inklusive fikapaus fungerade bra.

Vid mötet i Flen framhöll flera av medarrangörerna en förhoppning om att projektet skulle fortsätta, inte minst eftersom många nya kontakter hade knutits och skapat positiva förväntningar. Att flera föreningar fick kontakt med varandra, vilket kommer att leda till fortsatta samarbeten mellan dem, kan betraktas som ett mervärde av pilotprojektet. Exempelvis kommer boulespel att arrangeras inom ramen för vissa studieförbunds verksamheter och i vissa bostadsområden m.m.

Elva folkhögskoleelever från den extrainsatta vandringen i Nyköping besvarade enkäten om vandringen (bilaga 2). Lärarna, som hade fått en uppsättning broschyrer, hade i förväg tagit upp vissa ämnen till diskussion med klassen inför vandringen.

De flesta av eleverna hade talat med människor de inte kände och tyckte att platserna var intressanta. Alla tyckte att vandringen var lagom lång. Hälften av dem ville besöka platserna igen och en hade redan hunnit göra det efter den gemensamma forntidsvandringen, innan enkäten besvarades. Det var tydligt att Gustav Adolfgruvan var det mest intressanta. På frågan om hur man skulle kunna göra vandringen bättre svarade en av deltagarna:

- *Att den inte är i skogen. Tycker inte om skogen.*

En kommentar om vandringen i största allmänhet löd:

- *Att träffa nya människor. Att ha sällskap och känna att man trivs.*

En del av frågorna missuppfattades, varför enkätresultaten ibland kan vara missvisande.

Vandringsledarna

Att en sakkunnig arkeolog ledde vandringarna stimulerade troligen många till frågor och diskussion. Arkeologi är ett ämnesområde som samtliga deltagare hade ett intresse för eller en uppfattning om redan innan de kom. Att såväl bilder som riktiga arkeologiska fynd skickades runt var uppskattat och var det, som i samspel med berättelsen och de genuina platserna, fångade deltagarnas intresse.

Projektets mål att skapa möten och samtal mellan människor underlättades genom att den andra vandringsledaren kunde uppmärksamma om någon eller några inte förstod. Vandringsledaren hörsammade även deltagarnas inspel och frågor och kunde också ibland initiera en lättsam dialog.

Det var stimulerande för alla när flera personer guidade och ledde samtalen under vandringarna. Det ledde till att fler samtal ägde rum. Även deltagarnas egna kunskaper och engagemang bidrog till gemensamma diskussioner och var en tillgång. Flera deltagare var uppvuxna i de områden vi vandrade i och kunde berätta hur det var där förr. En av deltagarna mindes exempelvis att det hade gått att bada i Mariebergsgruvorna när hon var barn.

Marknadsföring och broschyr

Affischerna, som skulle sättas upp på bibliotek och i trapphus i de olika bostadsområdena, verkar i många fall inte ha spridits som förväntat. Detta kan ha sin förklaring i att projektet var begränsat i sin genomförandetid och skulle säljas in under sommaren då många var lediga.

Språkvännernas deltagande blev ytterst begränsat på samtliga tre orter. En förklaring, förutom att kontakterna togs under en period då många var sommarlediga, var att projektplaneringen av vandringarna skedde innan samordnarna och språkvännerna erbjöds att vara delaktiga. Ett antal lokala föreningar nåddes, men på grund av sommarledigheter var även dessa svåra att få tag på. För både språkvännerna, de lokala föreningarna och projektledarna hade det varit en fördel om alla hade kunnat vara med från början i planeringen av projektet.

Deltagarantalet i de nio öppna vandringarna varierade, vilket sannolikt delvis berodde på hur marknadsföringen nått ut. En del av deltagarna i vandringarna hade sett affischerna. En del hade fått information om vandringarna i lokala evenemangskalendrar, andra hade läst om dem i tidningen, hört om dem på radio eller TV, eller sökt upp informationen själva. En del hade fått informationen via olika föreningars webbsidor eller hört om dem av föreningsmedlemmar eller bekanta.

Framtagandet av broschyrer blev försenade av flera skäl; bland annat krävdes många textändringar, förbättrad bildkvalitet och utredning av bildernas upphovsrättsliga förhållanden. Sommarsemester vid olika tider för alla inblandade orsakade också avbrott i produktionen.

Endast sex av medarrangörerna besvarade enkäten med frågor om broschyrerna (bilaga 3). Det är inte förvånande eftersom broschyrerna inte blev klara förrän till de sista fyra vandringarna. Överlag mottogs den positivt.

Tio av de 28 folkhögskoleeleverna besvarade frågor om broschyren (bilaga 4). En elev skrev:

- *Jag tror att den här broschyren kan skrivas med lättare svenska.*

Något som också framkommit är att såväl bilderna i broschyren som de bilder som visas under vandringen gjorde intryck.

Lärdomar och goda råd

Under projektarbetet hade mycket kunnat göras på bättre eller på annat sätt. För att konceptet med integration genom forntidsvandringar ska kunna utvecklas listas nedan några lärdomar och goda råd.

Förankra projektet ordentligt lokalt. Information bör ges till lokala föreningar och de språkgrupper som förekommer i stadsdelen. Dessa bör inbjudas till en gemensam planering av vandringarna upplägg. Genom samarbete tar fler ansvar för att bjuda in människor till vandringarna. Språkvännerna bör särskilt bjudas in.

Inbjudningar till många av dem som har utländsk bakgrund görs bäst muntligt, t.ex. genom deltagande i olika föreningsverksamheter så att intresserade "ambassadörer" själva bjuder in släktingar och vänner. Den direkta muntliga inbjudan har en förtroendeskapande effekt som annonser och affischer inte kan konkurrera med.

Om vandringen lockar en stor grupp deltagare gör det inte så mycket om arrangemanget blir litet rörigt. Tvärtom möjliggör det för deltagare att kliva in och ta en aktiv roll för att lösa eventuella problem. Som en jämförelse kan nämnas en naturvandring som bland andra Länsstyrelsen anordnade sommaren 2016. Det var en familjevandring utmed

Sörmlandsleden vid Harpsund dit det kom omkring 80 oanmälda deltagare. Många av deltagarna fick lov att hjälpa till på olika sätt och evenemanget upplevdes som väldigt lyckat av alla parter. Att jobba ihop skapar gemenskap.

Genom att låta översätta broschyrerna, men också att ordna vandringar med tolkar, såväl professionella som amatörer skulle berättelserna om besöksplatserna nå fram bättre. Sannolikt skulle detta locka fler deltagare. Frågan är om informationen på anpassade språk underlättar eller hämmar samtal mellan deltagarna.

Ta reda på olika gruppers högtider och andra inplanerade evenemang som kan krocka den egna planeringen. Om språkvännerna ska kunna vara med bör vandringarna ske på helger eller kvällar eftersom de flesta arbetar om dagarna. Många allmänna evenemang pågår under sommarmånaderna och under höstens helger.

Litteraturförteckning

- Länsstyrelsen. (2014). *Plan för Länsstyrelsen insatser för hållbar regional tillväxt i Södermanland 2015-2018*. Länsstyrelsen i Södermanlands län.
- Regeringen, F. (2017). *Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende länsstyrelserna*. Regeringsbeslut 2017-03-30.
- Regionförbundet, S. (2013). *Sörmlandsstrategin 2020*. Regionförbundet Sörmland.
- Scharp, A., & Riad, L. (2016). *Kulturmiljö för alla*. Samhällsbyggnadsenheten. Nyköping: Länsstyrelsen i Södermanlands län.

Bilaga 1. Enkät svar från medarrangörerna om vandringarna

Vad tycker du om vandringarna?

Kryssa för ditt alternativ och skriv gärna en kommentar efter.

Upplevde du att vandringarna gjorde att deltagarna träffade nya människor de inte kände förut?	Upplevde du att de som vandrade tyckte platserna vi besökte var intressanta?	Tycker du att vandringarna gav möjligheter att samtala med varandra och/eller övasvenska?	Har du förslag på förbättringar av vandringarnas innehåll?	Är det något mer du vill säga?
Ja, absolut! Men fler gamsvenska skulle ha varit bra att locka med.	Tveklöst, ja!	Ja, till viss del. Inte så stor påverkan.	Att ha någon grupp- eller pardiskussion, för att få deltagarna att interagera mer.	Den planerade vandringen och aktiviteterna var för långa. Att ha ett mer komprimerat program och sedan ha tid över för spontan förlängning. Jag tror att vissa blir avskräckta när programmet är så långt.
Ja. Det gavs många tillfällen till spontana samtal och det uppstod många nya givande möten.	Ja, vi var nog många som blev förvånade över platsens historia och vad som gömdes under mossan.	Ja, eftersom vi pratade mycket med varandra under förflyttningar och fikapausar.	Det historiska/arkeologiska temat i närområdet är perfekt, eftersom det visar att handel har bedrivits med mellanöstern sedan vikingatiden. Vilket också kan göra att nysvenskar från Syrien kan känna att det finns en tidig koppling mellan länderna. Samt att området man bor i får en annan historia/betydelse. Kan man omsätta all historisk information till en app på flera språk?	Hoppas på fler liknande aktiviteter.
Vi fick inte med jättemånga som vandrat in till Sverige på senare tid, dock några och jag vet att dem har pratat med andra om detta, som då visat intresse	Ja, vi var nog många som blev förvånade över platsens historia och vad som gömdes under mossan.	Ja	Jag gick själv med på fredagen, och upplevde den vandringen lite lång, men det är kanske personligt då jobbet pockade på så fredagsstressen gjorde sig påmind.	Bra med broschyren, tänker att jag kan prata med Brandkärrsskolan och förskolorna i området så att de kan få redan på dessa nära historiska platser.
Ja	Ja	Ja		
Ja, det upplevde jag. Jag hade intressanta samtal med flera deltagare	Ja, jag tyckte att Agneta var väldigt duktig på att levandegöra de olika platserna. Det var också fint att ni cirkulerade bilder och riktiga fornlämningar på de olika platserna	Ja	Nej, jag tyckte de var väl avvägda	Bra initiativ. Jag önskar att de invandrare som var med på något sätt kunde berätta sin historia och jämföra. Jag förstår att det är svårt och att det kräver väldigt mycket förberedelse. Jag tyckte att det var bra att flera som hade egen historia i området var med och berättade.

Ja	Ja. Men kanske svårt om man inte hör ordentligt. Kanske ska titta på nån form av mikrofon.	Ja. Då det var en bit emellan så fick man tillfälle att prata med varandra	Som sagt. Mikrofon vore bra så att alla kan höra	
Ja. Det verkade vara många som träffade nya människor, och pratade med varandra.	Ja, många jag mötte blev förvånade över hur mycket historia det fanns i Årby och att gravfält existerade så osynligt men ändå tillgängligt för alla.	Ja. Vandringarna gav goda möjligheter att samtala med varandra. Om allt ifrån hur man levde förr i Årby till hur vi alla hör ihop och år sammankopplade på något sätt.	Diskussionsunderlag vid varje "stopp" hade varit kul, det som nu finns. Kanske skulle man också kunna förklara vissa svåra ord och istället för att säga "före eller efter kristus" säga hur många år sedan det var – det var några som inte hängde med på det.	
Ja, det uppstod många spontana samtal	Svårbedömt. I vart fall var alla med svensk bakgrund mycket intresserade	Ja. Jag tror att det fanns tid att samtala med varandra över språkgränserna	Trots allt är det många som inte förstår svenska fullt ut. Det kanske vore bra att ha med någon som kan översätta guidens genomgång. Syftet är ju att de nya svenskarna skall förstå vår historiska bakgrund, dvs grunden för vår kultur.	I stort var vandringarna mycket lyckade och uppskattade.
Ja, det fanns en del samtal och en del nya kontakter knöts.	Platserna var mest intressanta för dem som tidigare var intresserad av arkeologi.	Den vandring jag gick var nog så att svenskarna som gick var intresserade av arkeologi medans invandrarna nog tänkte att det var en vanlig språkvänsaktivitet med fokus på relationsskapande.	Det fanns mycket tid att prata och man kunde småprata utan att störa någon.	I Flen så skulle vi behöva mycket mer förberedelse så alla vet vad som väntas.
Ja	Ja	Ja. Tolk på plats ger större möjligheter till förståelse och därmed frågor som ger ett ännu bättre resultat		

Bilaga 2. Enkät svar från folkhögskoleeleverna om vandringen

Vad tycker du om vandringen?

Kryssa för ditt alternativ och skriv gärna en kommentar efter.

Pratade du med några människor som du inte känner?	Var det någon av platserna som var särskilt intressant?	Kommer du att besöka platserna igen?	Var vandringen lagom lång?	Hur kan man göra vandringen bättre?	Vill du säga något mer?
Ja, kanske	Ja, metod för begravning	Ja, alltid	Ja, inga kommentarer	Inom grupper	Jag tycker att de arkeologiska sevärdheterna har ett starkt intryck av stödjande kultur. Mer på arabiska
Ja	Ja, intressant mest mig gruva	Nej, jag är sjuk på benet	Ja	En man göra med promenerar	Nej
Nej	Ja, Gustav Adolfgruvan	Ja, jag kom igen till järnåldersgravar	Ja, jag hade promenader lagom		Den var finns jag vill vet för Brandkärr finns en kulle där en bondgård, som hette Brandkärr. Gården är känd sedan medeltiden genom gamla uppteckningar och finns markerad.
Ja, jag pratade med andra människor som jag känner	Ja, det var på Oppeby som började människor först i Nyköping	Ja, det blir bra för mig	Nej, det är inte så lång	Man kan hämta texten med och läsa hemma och i skolan. Det blir bra.	Nej
Ja, lite grann	Ja, det var en	Ja, kanske tror jag!	Nej, att träffa nya människor. Att ha sällskap och känna trivs.	Det är kul att få nytt information och ha en promenad tillsammans.	
Nej, jag pratade inte	Ja, det var mycket intressant nästan alla.	Ja	Nej, inte så långt	Att göra mindre grupp	Nej
Ja	Ja, silvergruvan var ganska intressant	Nej, det tror jag inte	Ja	Jag tror det var bra	Nej
Ja	Ja, gruvan	Nej	Ja	Jag vet inte	nej
Ja	Ja, gruvan	Nej	Ja		Nej
Ja	Ja	Ja	Ja	Att tar med sig fika	Det var bra
Ja	Nej	Nej	Ja	Att den inte är i skogen. Tycker inte om skogen	

Bilaga 3. Enkät svar från medarrangörerna om broschyrerna

Vad tycker du om broschyren?

Kryssa för ditt alternativ och skriv gärna en kommentar efter.

Var kartan på första uppslaget användbar?	Tycker du att texterna berättade lagom mycket?	Tycker du att bilderna var bra?	Tycker du att det var bra med "Funderingar" längst bak i broschyren?	Tycker du att det var bra med "Ordlista" längst bak i broschyren?	Kommer du att använda broschyren igen?	Har du andra förslag på förbättringar av broschyrens innehåll?	Är det något mer du vill säga?
Ja, helt klart.	Ja. Toppen	Ja. Toppen	Ja, det tycker jag	Ja. Bra	Ja. Den kommer att finnas i Naturstugan för de som är intresserade.		
Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja. Försöker sprida den till andra, dels till våra besökare på medborgarkontoret och dels		
Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja		
Ja	Ja	Ja	Ja	Ja. Med tanke på våra nysvenskar så är det bra att kunna förstå vad man pratar om.	Ja		
Ja. Kartan var användbar och även rolig för de små barnen att hålla koll på.	Ja	Ja	Ja. Men dom skulle man också kunna använda som diskussionsunderlag vid olika stopp.	Ja	Ja. Jag hoppas kunna göra en aktivitet med språkvänner i samarbete med naturstugan och boule och göra dessa vandringar fler gånger.		
Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Jag skall fundera på det till utvärderingsdagen	

Bilaga 4. Enkät svar från folkhögskoleeleverna om broschyren

Vad tycker du om broschyren?

Kryssa för ditt alternativ och skriv gärna en kommentar efter.

An-vände du kar-tan i bro-schyren	Stod det nå-got särskilt intressant i texten?	Tycker du att någon bild var särskilt intressant?	Hade du nytta av ordlistan i broschyren?	Kom-mer du att an-vända bro-schyren igen?	Hur kan man göra broschyren bättre?	Vill du säga nå-got mer?
Ja	Ja, gamla mynt	Ja, mode im-porterat från grannländer eller avlägsna länder	Ja	Ja	Jag tror att den här broschyren kan skrivas med lättare svenska	Nej, tack. Resan var bra och hjälpsam och jag tror att jag skulle vänta på mer.
Ja	Ja, bonde från Egypten omkring 1200 f Kr	Ja, en silver-skatt från vi-kingatiden.	Ja	Ja		Nej
Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Jag kan göra bättre med nå-got.	Jag vill säga att den var bra med
Ja, vi gör det	Ja, det var allt intressant som hållristning den stenålder	Ja, det var på gammal bild på sten i Oppeby	Ja, det var mycket. De pratade med lätt svenska	Nej, jag gör inte det	Man kan göra med texten och bild blir bra. Mindre text.	Nej
Nej	Ja, det var	Ja, socialde-mokratisk bild				
Nej	Ja, historiplat-sen					
Ja	Ja	Ja	Ja	Nej	Jag vet inte	Nej
Ja	Ja	Ja	Ja	Nej		Nej
Nej	Ja	Ja	Ja	Ja	På lättläs för alla som inte kan sv	Tack för att ni gjort för oss
Nej	Nej	Nej	Nej	Nej		

Länsstyrelsen i Södermanlands län ger årligen ut ett stort antal rapporter och publikationer som samlas i Länsstyrelsens publikationsarkiv.

Rapporter och andra publikationer kan hämtas på följande webbadress:
www.lansstyrelsen.se/sodermanland/sv/publikationer

www.lansstyrelsen.se/sodermanland